

Animatoka: Made in Yugoslavia

Špela Standeker

Ljubljana – Z obsežno retrospektivo filmov **Made in Yugoslavia 1945–1990 Animatoka** letos časti spomin na mojstre filmske animacije, ki so ustvarjali v bivši skupni državi. Čeprav program predstavlja filme, nastale v Ljubljani, Sarajevu, Beogradu, Novem Sadu in Skopju, pa je največ prostora namenjenega filmom iz Zagreba oziroma filmom iz svetovno znane Zagrebske šole animiranega filma. Kot je v uvodu k retrospektivi zapisal selektor **Ranko Munić**, je bila »Zagrebska šola animiranega filma za kinematografijo nekdanje Jugoslavije blagoslov in prekletstvo hkrati. Blagoslov, ker je oaza 'osme umetnosti' v Zagreb filmu postala edinstven svetovni fenomen – noben projekt, šola, gibanje ali produkcija ni nikoli in nikjer zbrala toliko različnih umetnikov in toliko raznolikih mojstrov, notranje povezanih z odtentki, ki so bili povsod in takoj prepoznani kot zaščitni znak zagrebske šole. Prekletstvo pa zato, ker se je v drugih proizvodnih centrih, glavnih mestih republik ter pokrajini nekdanje Jugoslavije, ta umetnost razvijala obrobno in neorganizirano, predvsem zaradi prenatrpanega sklepa, da v Zagrebu 'to' delajo najbolje.«

Korenine Zagrebske šole animiranega filma segajo v leta takoj po drugi svetovni vojni, ko se je skupina umetnikov zbrala okoli satiričnega tednika **Kerempuh** in se, pod režisersko taktirko **Norberta Neugebauerja**, lotila produkcije prvega hrvaškega oziroma jugoslovenskega umetniškega animiranega filma. Po letu dni je bil končan 16-minutni film *Veliki miting* (1951),

fotografija dokumentacija Dnevinka

Vladimir Kristl je s svojimi filmi pustil neizbrisni pečat estetiki zagrebske šole. Na sliki prizor iz filma *Šagrinova koža*.

politična satira na račun informbirovske propagande, ki je bil v času nastanka prikazan v skorajda vseh tedaj kinematografih v državi in je doživel velikanski uspeh. In krilih tega uspeha je država ustanovila specializirano podjetje za produkcijo animiranih filmov Duga film, s čimer se je začela profesionalna produkcija animiranega filma v nekdanji Jugoslaviji. Kljub velikim obljubam in načrtom pa navdušenje ni trajalo dolgo, saj je država likvidirala podjetje že po enem letu, ker je umetnost, podobno kot danes, imela za nepotrebno razkošje. Ustvarjalci so bili tako spet prepušteni

sami sebi, dokler niso leta 1956, v okviru Zagreb filma, ustanovili Studia za animacijo, kjer se je lahko začel vzpon Zagrebske šole animacije.

Kot piše filmski kritik **Ron Holloway** v svoji knjigi *Z = Zagreb*, so ustvarjalci na začetku črpali navdih iz filmov čeških, kanadskih in ameriških animatorjev, obenem pa so jih prevzeli tudi nemški ekspresionisti, umetnost in družbenopolitična sporočila avantgardnih skupin, kakršne so bile **Die Brücke** in **Der Blaue Reiter**, ter šola Bauhaus. Ob tem so prebirali dela Freuda, Kafke in Camusa, se igrčkali s popartom in surrealizmom, ter s tem v

mislih začeli ustvarjati animirane filme, v katerih so brez omahovanja pretrgali s tradicionalnimi oblikami in tehnikami ter na novo definirali pojem animiranega filma.

Avtorja **Nikola Kostelac** in **Dušan Vukotić** sta že med letoma 1954 in 1955 ustvarila 13 kratkih animiranih oglašnih filmov, v katerih sta zaradi pomanjkanja denarja uporabila minimalno število folij in tako postavila temelje za nov koncept reducirane animacije, ki je dokončno pretrgal s konceptom »disneyjevske« animacije. Namesto klasične, opisne animacije sta ustvarila grafično poenostavljene in

reducirane risbe ter oblikovala učinkovite dramaturške rešitve. Če so prvi animirani filmi, narejeni na klasičen način, vsebovali od 12.000 do 15.000 risb, se je ta številka z uvedbo novega koncepta zmanjšala na 4000 do 5000 risb, pri tem pa sam animirani film ni izgubil svojega vizualnega bogastva in privlačnosti. Do polnega izraza pa je veliko pripomogla tudi drugačna uporaba glasbe, šumov in zvočnih efektov, ki niso več sledili realnemu gibanju, ampak so postali del vsebine.

Poleg Kostelca in Vukotića sta koncept reducirane animacije razvijala tudi **Vatroslav Mimica** in **Vladimir Kristl** ter sta s svojimi filmi dala neizbrisni pečat estetiki zagrebske šole. Kristl, samosvoj značaj in odločen eksperimentator, je s samo dvema filmoma, *Šagrinova koža* (1960) in *Don Kihot* (1961), začrtal skrajno smer koncepta reducirane animacije, ki pa je drugi avtorji zagrebske šole niso posnemali, saj naj bi bila preveč radikalna.

Filmi omenjenih avtorjev so v tako imenovanih zlatih letih zagrebske šole postavili Zagreb na zemljevid svetovne animacije, dobivali so nagrade na vseh večjih mednarodnih festivalih in vedno znova presenečali animacijsko srenjo. Eden izmed največjih mojstrov sodobnega animiranega filma, kanadski avtor **Norman McLaren**, je po ogledu njihovih filmov na festivalu v Cannesu leta 1958 povedal: »Ti avtorji odkrivajo nekaj novega, nekaj velikega.« Vrhunec uspeha za šolo pa je prišel leta 1962, ko je film *Surogat* **Dušana Vukotića** dobil nagrado oskar in postal prvi neameriški film, ki je v kategoriji animiranega filma dobil to nagrado.